

кратије као облика државе веома мало расправљано; на марксистичко учење о социјалној револуцији; аутор сасвим правилно примењује да марксистичка теорија кулминира у разматрањима о социјалној револуцији; теме осталих одељака су диктатура пролетаријата — социјалистичка демократија и држава и нације; последњи одељак ове главе посвећен је војним питањима. Овај одељак је примена социолошких резултата ранијих излагања на специфичности рата и армије.

Основна идеја пишчевих излагања о војним проблемима са становишта социологије јесте подвлачење њене огромне важности за војну теорију и праксу. Из анализа рата као друштвене појаве, карактера ратова, улоге економике и морала у рату и питање рата у савременим условима види се значај разних друштвених фактора за категорију друштвених појава коју називамо ратом. Одатле произилази и важност разних посебних друштвених дисциплина које се баве тим факторима као и опште друштвене науке за војну теорију — проблематика коју је марксизам једини потпуно правилно решио — а што увиђају све више и буржоаски аутори (В., например, Ерл: *Творци модерне стратегије*, Београд, 1952).

Последњу главу (о идеолошкој надградњи друштва) сачињавају одељци о друштвеном бићу и друштвеној свести и о облицима друштвене свести.

Опште речено, многе проблеме аутор је веома исцрпно обухватио (наравно у размерама простора књиге) износећи своје самостално схватање. Такво је, например, третирање проблематике рата у савременим условима, приликом чега писац показује да, на супрот оним друштвеним чиниоцима који су столећима условљавали ратове, данас све више јачају противни фактори, као што је висок степен развитка производних снага нашег доба, измене односа производње, напредак војне технике и активност радних људи. Али, с друге стране, има и упрошћавања, недовољног свестраног гледања на ствари и недовољно тачних или у сваком случају једностраних формулација, као што је, например, она према којој у савременој епоси „Развитак радничког покрета и социјалистичких снага све више доводи до брисања разлика између појединих буржоаских партија, па чак и до њиховог више или мање добровољног ликвидирања и формирања [...] фашистичких партија [...]“ (стр. 164). Такође има и неправилних термина, например, назив буржоаско-капиталистички начин производње (стр. 160).

Из овог кратког приказа питања која су претресана у овој књизи може се закључити да Косановићево дело претставља прилог нашој оскудној социолошкој литератури и то баш у време када се чине први знатни кораци да се тај недостатак наших друштвених наука уклони.

Александар Стојановић

Миодраг Јовичић: РЕФЕРЕНДУМ. Покушај упоредноправног изучавања. (Институт за упоредно право, Монографије, 1) Београд, 1957, 48 стр.

Публиковањем овог рада Институт за упоредно право отвара серију монографија о актуелним правним проблемима од теориског значаја. Прегежан број монографија треба да буде писан са упоредноправног становишта, док ће остале бити посвећене и другим питањима која данас код нас захтевају да буду проучавана.

Ту своју концепцију Институт је потврдио већ првом монографијом чији је аутор М. Јовичић, асистент Института. Проблем ре-

ферендума је теоретски и практично веома интересантан, не само зато што је актуелан у иностраним земљама, него је и веома значајан за развитак наше друштвене теорије и праксе. Напоменимо само да је референдум један од важних облика непосредне демократије која је један од конститутивних елемената социјалистичке демократије као све више директне демократије, демократије самоуправности.

Међутим, из списка коришћене и наведене литературе у монографији види се да у нашој правној књижевности нема ниједне монографије о овој теми. Из тога произилази да монографија М. Јовичића има у извесном смислу пионирски карактер. Али баш зато што је пионирска и што је њен обим веома мали, у њој су могле бити само кондenzовано анализирани основне карактеристике материје референдума. Стога је у монографији изостао социолошки угао посматрања ствари. Стога и политички аспект изучавања, иначе релативно знатно заступљен у књизи, на извесним местима није могао више доћи до изражаја, као на пример у одељку „Историски развој установе референдума и његова садашња примена“. За подробније и шире разрађивање појединих карактеристика и питања референдума била би неопходна, не једна много опсежнија монографија, већ читав низ таквих монографија. Можда би израда таквих студија могла најуспешније да се оствари сарадњом таквих установа као што су на пример Институт друштвених наука и Институт за упоредно право.

Ако се монографија погледа у целини уочава се да се она састоји из два различита дела, са два начина обраде. У излагањима првог типа налази се правна и релативно опсежнија политичка анализа. То су: „Увод“, „Разматрања о вредности и улози референдума“ и „Закључци“. Излагања другог типа претстављају већим делом чисту правну анализу установе референдума са оцртавањем појединих њених својстава (изведеним из упоредног посматрања) при чему се показују разлике које постоје међу државама. Ова излагања захватају средњи део књиге: „Историски развој установе референдума“, „Врсте референдума“, „Поступак примене референдума“ и „Правна природа закона изгласаног путем референдума“.

Из таквог система излагања види се пишчева методологија. Он полази од извесних основних политичких и правних обележја референдума која истовремено оцртавају и његов значај. Затим се референдум прво испитује чистом правном методом (што чини добар део монографије), и најзад се у завршним одељцима правна анализа сматра и поткрепљује са ширим политичким разматрањима.

Несумњиво да су најзанимљивији баш ови завршни одељци. У разматрањима о вредности и улози референдума износи се да се дискусије о овој установи воде колико на правном толико и на политичком плану, и да су отуда разлози за и против референдума најразличитије природе и вредности. Пре него што се пређе на описивање тих разлога, добро се уочава да се присталице и противници референдума не групишу према напредности њихових политичких схватања. Разлог ове појаве је у томе што референдум веома лако може да се употреби било у конзервативне, било у прогресивне сврхе. „Установа је дакле таква да може, зависно од тога из кога угла се посматра и како се примењује, да задовољи и једне и друге“ (стр. 30).

Разлози у прилог референдума, између осталих, јесу: он доприноси јачању карактера демократије као владавине народа; дејствује против свемоћи парламента; онемогућава корупцију, којој су извесни чланови законодавног тела подложни; итд. Разлози који иду насупрот референдуму, између осталих, јесу: он не допуњаје претставнички систем демократије већ га крњи; исувише ограничава са-

мосталност парламента; учесници референдума често одлучују о таквим питањима о којима или немају довољно или уопште немају знања; референдум је углавном конзервативне природе; итд.

Какав је став аутора према разлозима за и против референдума? Он каже: „побијати све разлоге овде наведене против примене референдума односно разлоге који умањују његову вредност, био би посао унапред осуђен на неуспех. Има чињеница које стоје и против којих би се мало шта имало рећи. Међутим, има их и таквих које не погађају у саму бит установе“ (стр. 39). Аргумент о поткопавању темеља претставничке демократије путем референдума био би умесан кад би референдум у сваком случају био примењиван а не само изузетно, тј. о питањима од већег значаја. Теза о нарушавању угледа и квалитета рада парламента не стоји, јер референдум само усавршава и допуњава систем. „Тврдња да ће углед и рад парламента трпети због могућности изношења пред бираче ствари о којој је он већ одлучивао, зар то није исто што би била и тврдња да на пример у систему судства првостепени судови губе значај и њихов рад нужно постаје површан [...] услед тога што постоји могућност да се против њихових одлука поднесе жалба?“, итд.

У закључку аутор формулише да су разлози у корист референдума јачи од противних разлога, да вредност референдума варира од земље до земље, конкретније речено од целокупности друштвених односа у разним државама, да се референдум као допуна претставничког система мора опрезно примењивати да не би дошло до супротног од оног што се хтело — до негације претставничког система.

На крају писац говори о уставним одредбама ФНРЈ о референдуму (као што је познато Закон о референдуму још није донет) и указује на непосредну практичну корист изучавања овог питања: „Доношењем закона о коме говори чл. 18 Уставног закона морају да буду решени сви проблеми који се постављају у вези с применом установе референдума, а о којима је у овом раду било речи. Без опасности од прејудуцирања, може се рећи да ће решења која у њему буду усвојена бити несумњиво на линији нашег државног и друштвеног развитака и претстављати, у савезним и републичким оквирима, још једну могућност и начин остваривања права грађана на самоуправљање“ (стр. 44).

Завршавајући овај приказ, напоменимо да у монографији није било говора о локалном референдуму, пошто је о овој врсти референдума иностраних земаља доступан веома мали број података, тако да се не би могао иоле опсежније применити упоредноправни метод истраживања.

А. Стојановић

T. A. Blanco White: PATENTS FOR INVENTIONS AND THE REGISTRATIONS OF INDUSTRIAL DESIGNS. London, Stevens and Sons Limited, Second edition, 1955, LI, 542 pp.

Проналазачко право, производ индивидуалистичких схватања у праву, показало је током своје еволуције ону исту тенденцију која је запажена и у другим областима права. Првобитно схватање односа између проналаска и проналазача као право својине овог последњег на нематеријалном добру — творевини духа, напуштено је временом да би уступило место схватању тог права као искључивог права (монопла) искоришћавања. Савремене потребе привреде и индустриског напретка и мешање државе у привредне односе појединаца под ути-